

29. Hillersjö, Hilleshögs sn.

Pl. 13, 14.

Litteratur: B 291, L 2009, D 2: 60. Joh. Bureus, *Monumenta SveoGothica Hactenus Exsculpta* (1624), n:r 45, (F a 10: 1), F a 6 s. 85 n:r 186 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 188, F a 1 s. 46; O. Verelius, *Manuductio compendiosa* (1675), s. 34 f.; J. Hadorph, *Färentuna Häradz Runestenar* (1680), n:r 16; O. Rudbeck, *Atland* 3 (1698), s. 24, *Bipertita Commentatio*; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 230 f.; O. Celsius, *SR* 1, s. 16, *Runæ Medelpadicæ* (1726), s. 10; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 162 f.; J. E. Arenius, *De Antiquitatibus Insulæ Feringsöensis* (diss., 1751), s. 15; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 216 f.; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 174; V. Dahlgren, *Färentuna härad*, 1851 (ATA), s. 11; G. Stephens, *ONRM* 2 (1867—68), s. 716; UFT h. 2 (1872), s. 28; S. Bugge i *ATS* 5 (1873), s. 52 n.; E. Brate, *Skansens runstenar* (1898) s. 8, *Sverges runinskrifter* (1922), s. 114, *Svenska runristare* (1925), s. 69, *Anteckningar* (ATA); S. Lindqvist i *Fornvännen* 1914, s. 224; O. Almgren, *Sveriges fasta forn-lämningar* (3. uppl. 1934), s. 124; Å. Holmbäck, *Ätten och arvet* (1919), s. 117 med not 3; N. Beckman i *Historisk tidskrift* 1920, *Översikter och granskningar*, s. 4; O. v. Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 90.

Äldre avbildningar: Bureus a. a. (även hos Verelius a. a. och O. Rudbeck a. a.); Leitz 1676 (hos Hadorph a. a., Peringskiöld a. a. och B 291); Dybeck a. a.; Brate 1898 (ATA).

Inskriften, den längsta i Uppland och en av de längsta med yngre runor, finnes på en gråstenshäll alldeles i markytan vid Hillersjö gård, S om manbyggnaden och 3 m. N om arrendatorsbyggnaden, i sluttningen ned mot sjön. Bureus uppger, att inskriften finnes »Widh Hillesjö i Berget widh stranden» (*Monumenta* 1624), »i Strandhällen» (F a 6). Namnet »Runneberget i Kyrkobyen» förekommer i *Bautil*, »Hillershögs Runebärg» hos Peringskiöld. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Fånö».

Ristningen betäcker nästan hela den synliga delen av hällen. Den är svårt skadad på ena sidan, och en icke obetydlig del av inskriften är här borta (efter r. 86). Skadan finns redan tydligt utmärkt på de båda avbildningarna från 1600-talet, Bureus' och Hadorph-Leitz'. På den förra finns här en rektangulär, svart urtagning; möjligen anger denna att ristningsytan här har varit täckt av någon byggnad. I varje fall är det tydligt, att denna del av inskriften har varit oläslig redan på Bureus' tid. 2,80 × 1,86 m. Ristningen på den plana, uppåtvända ytan, som i århundraden blivit trampad och sliten, är givetvis ganska vittrad och nött; snarast är det ägnat att förvåna, att så pass mycket alltjämt finnes i behåll.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Bureus, det inom [ ] efter Hadorph-Leitz):

rapu kaïrmuntr - ik · kaïr[ ]a[uk ·] maytumi þa · finku · þau sun · að han · truknaþi + in sun to :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 siþan : þa + fik þu - - - þrik · ha - ... þinsa · þa · finku þau [bar]n ... in mar ain lifþi · hun hit ·
 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120
 .. g[a] · hæ ... fik raknfastr · i · snutastaþum · þa uarþ han tauþr · auk · sun · siþan · in · moþir
 125 130 135 140 145 150 155 160 165 170 175 180
 kuam + at sunar · arfi · þa · fik hun · airik · þar · uarþ hun tauþ · þar kuam · gairlauk at arfi · inku
 185 190 195 200 205 210 215 220 225 230 235 240 245 250
 tutur sinar
 255 260
 þurbiurn · skalt · risti runar
 265 270 275 280

Rað - þu! Gæïrmundr [f]ikk Gæirlaug möydomi i. Þa fingur þau sun, að[an] hann drunknaði. En sunn do siðan. Þa fikk hon [Gu]ðrik. Ha[nn] .... þennsa. Þa fingur þau barn. En mar æin lifði; hon het [In]ga. Ha[na] fikk Ragnfastr i Snutastaðum. Þa varð hann dauðr ok sunn siðan. En moðir kwam at sunar arfi. Þa fikk hon Æirik. Þar varð hon dauð. Þar kwam Gæirlaug at arfi Ingu, dottur sinnar.

Þorbiorn skald risti runar.

Fig. 21. U 29. Hillersjö, Hilleshögens sn.
Träsnitt av J. Bureus 1624.

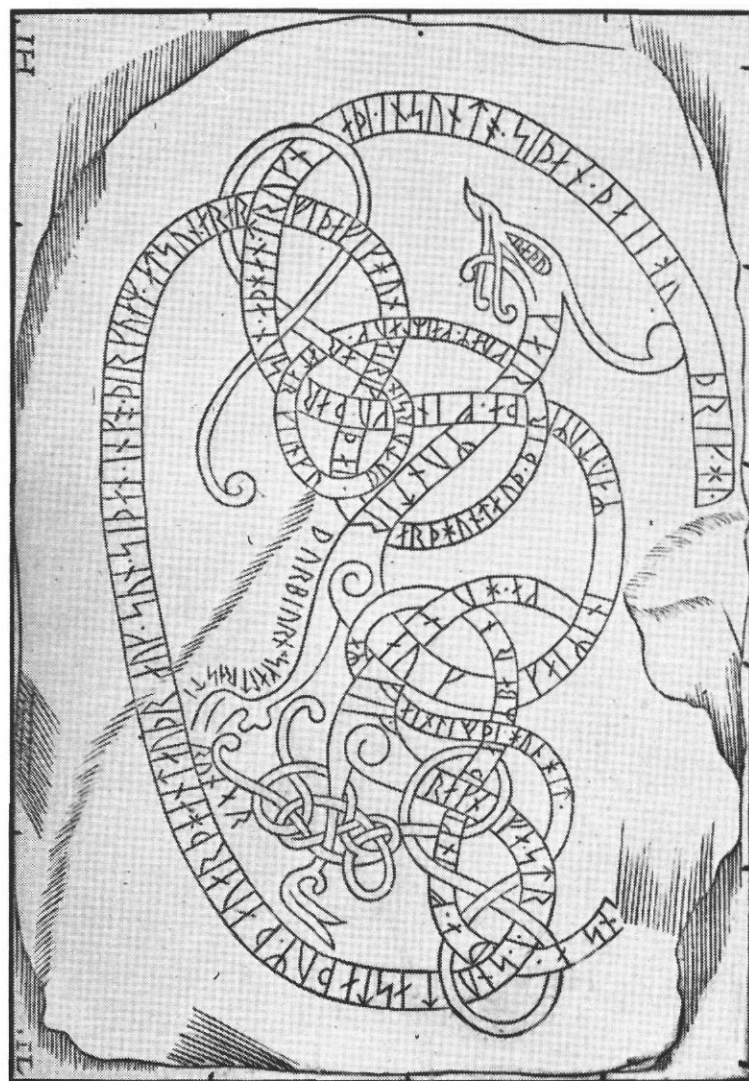

Fig. 22. U 29. Hillersjö, Hilleshögens sn. Efter B 291.

»Tyd! Germund fick till hustru Gerlög som ungmö. Sedan fingo de en son, innan han (d. v. s. Germund) drunknade. Och sonen dog sedan. Därpå fick hon Gudrik till man. Han .... denna ... Sedan fingo de barn. Men en enda flicka levde kvar; hon hette Inga. Henne fick Ragnfast i Snottsta till hustru. Därpå dog han och sonen sedan. Och modern kom till arv efter sin son. Sedan fick hon Erik till man. Därpå dog hon. Då kom Gerlög till arv efter Inga, sin dotter.

Torbjörn skald ristade runorna».

Till läsningen: 1—4 **rapu** är ristat i ena rundjurets öga. Utan tvivel är det avsett att läsas först: »Tyd!» eller »Läs!» Icke stungna äro 5, 17, 37, 97, 134, 241 och 250 **k**, 58, 123, 178 **i**. Tydligt stunget är 27 **y**; likaså 125 och 234 **g**. R. 8 har tydligt hst; bst äro svagt synliga men torde vara säkra, även den vänstra; sålunda **æ**, icke **r**. 11—12 **nt** äro skadade, men säkra. 13 **r** är svagt skönjbart, men torde vara säkert. R. 14 är helt borta. 15 **i**, icke **u**. 16 **k** tydligt. 21 **i**: intet spår av bst kan skönjas. Av 22 **a** finns blott nedre delen (med hela bst), av 23 **u** endast mellersta delen av hst. Därefter är ristningsytan förstörd till 25 **m**. Av denna runa saknas v. bst. Det följande är väl bevarat t. o. m. 73 **i**. 74—76 **khu** äro skadade men säkra. Därefter saknas helt tre runor; ristningsytan är förstörd. 80—85 **prik · ha** är tydligt. Av r. 86 finnes endast en del av hst i behåll, icke något spår av bst. Därefter är ristningsytan förstörd på en sträcka av 112 cm. Här torde ha varit plats för omkring 25 runor jämte skiljetecken. Av 87—88 **pi** finns endast nedre delen i behåll. Det följande är klart t. o. m. 100 **a**. Av 101 **u** finnas svaga, men tillräckliga spår; icke **æ**. 102—104 är helt borta, av 105 **n** finns övre delen med bst kvar. Därefter går slingan under en annan. Framför 106 **i** kan möjligen ha funnits

plats för två runor (**tu?**). Av 106 **i** finns endast nedre delen, av 107 **n** endast bst (svagt); 108—110 **mar** tydligt, liksom det återstående inom denna runslinga. — Framför 125 **g** är ristningen skadad, varvid sannolikt ett par runor jämte det andra rundjurets huvud gått förlorade. Av 125 **g** finns endast övre delen, av 126 **a** endast delar av hst. 128 **a** är säkert; icke **u**. Därefter saknas sannolikt två runor. Sedan följer inskriftens kanske bäst bevarade parti. Alla runor äro tydliga eller fullt säkra t. o. m. 214 **a**. Av 215 **r** saknas bst:s nedre del, men runan är säker. Därefter ett skiljetecken. 228 **a** är mycket otydlig, men v. delen av bst är säker. 261 **r** tydligt. 262—284 står utanför runslingorna, nedanför det första rundjurets fot. 269 **n** har ingen bst, men en naturlig spricka i stenen korsar hst. På flera ställen har ristaren använt naturliga sprickor såsom runstavar, utan att han synes ha huggit upp eller bearbetat fördjupningarna (så 38 **u**, 64 **o**). Detta förefaller vara ett ganska säkert vittnesbörd om att ristningen har varit uppmålad.

Av äldre läsningar är Bureus' den ojämförligt viktigaste, både därför att den är den äldsta och man kan förmoda, att ristningen på den tiden ännu varit något bättre bevarad, och därför att den av allt att döma är utomordentligt omsorgsfull. Följande är anmärkningsvärt: 8 **r**; 14—16 **auk**; 21—24 **lauk** tydligt, 24 **k** har på teckningen ett rakt streck tvärs över hst, men Bureus har, säkerligen med rätta, icke tagit någon hänsyn till detta i sin runtext. 27 är ostunget på teckningen, men försett med prick i F a 6. 42—44 **sun**i, men **i**-runan är säkerligen blott en naturlig spricka, som här går över stenen (se fotot). 60—64 **sun**ta; 72—86 **fray - - prik**·**ha** (i runtexten F a 6 tillägges: **ni**); 87—91 **insa**. 101 **u**; det följande 102—107 **barn**.. **in** saknas; 108—110 **mar**. 125—126 **ga** (runtexten i F a 6; saknas å teckningen); 127—128 **hon**; 129—131 **fik** med stupade runor. 169 **g** på träsnittet, **k** i runtexten F a 6. 232 **i** på träsnittet, **a** i runtexten F a 6. 234 **k**. 260—261 **ar** saknas på träsnittet, men finnas i runtexten F a 6. 275—279 **ritti**. 280—284 äro felaktigt tecknade som vänderunor **ruar** på träsnittet; texten i F a 6 har **runar**.¹ — Hadorph och Leitz (B 291): 5—13 **gairmuntir**, 14—16 **auk**, 17—24 **kair - n -**, 25—31 **maytumi**; 41 **r**; 63—64 **to**; 70—77 **pa - - hu**; 80—86 **prik**·**hy**; 87—91 **- nsa**; 98 **i**; 101 **r**; 102—105 **barn**; 106—108 **in m** saknas. 125—128 **ka**·**hun**; 131 **g**. 178—184 **inko**·**pir**. 213—219 **pai arp**; slingan felaktigt tecknad. 228 **i**; 234 **k**; 252 **p**. 275—284 **risti runar**. Peringskiöld har (på träsnittet i *Monumenta*) rättat 178—184 till **in mopir**, möjligen efter granskning av originalet. — Dybeck: 5—13 **kairmuntr**; 14—16 **- uk**; 17—24 **kairla - -**; 41 **u**; 70—77 **pa f - - -**; 80—86 **prik**·**ha** 87—91 **- nsa**; 101—108 saknas; 109—110 **ar**; 119 **h** saknas. 125—128 **ka**·**hu**; 180 **m**; 213—219 **pa uarp**, slingan feltecknad. 227—229 **pa**, slingan feltecknad. 234 **k**; 252 **t**; 261 **r** saknas. 263 **y**. — Brate: 5—13 **kairmuntr**; 14—16 **fik** (vid sin första undersökning 1898 trodde sig Brate ha sett **f**; men vid ny granskning 1902 förklarar han: »af 14 **f** ser jag nu intet»); 17—24 **kairlauh** (av 23 **u** finns »blott spetsen i behåll», av 24 **h** »öfre delen»). 72—77 **fik**·**hy**; 80—86 **prik**·**har** (84 **h** och 85 **a** »äro tydliga»; r. 86 »kan icke vara **n**», man kan »tveka mellan **r** och **u**, och måhända är **u** sannolikare, enär mellanstreckket på **r** eljest har skarpare krökning inåt. Därefter synes möjligen spår af skiljetecken och säkert spår af en runas kännestreck, som kanske varit **f** eller **m**)²; 87—91 **pinsa**; 101 **u**; 102—110 **- - - n . . . ar**. 125—126 **inga** (**i** »är mycket osäker», även **n** är »mindre säker»); 127—128 **han** (127 »är alldeles säkert **a**, icke **u**»; därefter följer »ett kännestreck till **n**, någon staf kan ej fastställas, liksom ej heller följande runa»)³. 213—219 **par uarp**; 234 **g**. — G. Stephens förmodar, att efter 251 **u** funnits ett **r**, sålunda gen. **inkur** (jfr U 73 **inkur**), men så är icke fallet.

¹ Olov Rudbeck har på sitt träsnitt i *Atland* rättat runornas riktning och läge, men han har även **ruar** (utan (**n**-runan).

² På sitt foto (1902) har Brate **hiu**; i *Sverges runinskrifter* **har**, i *Svenska runristare* **harm**.

³ På sitt foto har Brate **ha**; i *Sverges runinskrifter* **hana**, i *Svenska runristare* **han[a]**.

Joh. Bureus, som »Missomars afton 1607» har läst inskriften och ritat av den, ger (i F a 5) följande tydning: »RaduGeirus maritus et GeirLauchis Virginitas, tunc generarunt illi filium Iadum. Hic submersus est in freto.¹ Postea Freydericus ille ... tunc acceperunt ... Vixit illa huc usque.² — Inga hæc nupsit Reginfasto in Snutastadum. Tunc mortuus est ille et filius deinceps. At mater venit in filii hereditatem. Tunc nupta est Eirico. Tunc mortua est illa. Ibi venit Geirlauchis in hereditatem Ingæ filiæ suæ. — Thurbiurnus Poeta scripsit runas». Inskriftens början har Bureus icke förstått, men till större delen tolkar han den alldeles riktigt.

Nästa uttolkare är Olaus Verelius (1675). Han uppger av misstag, att »Thorbiörn Skalldz Runahäll ... står wid Hillesjö i Helsingeland».³ »Flere håler och gropar hafwa fördärfwat thenna wakra stenen, att man flerstädes intet kan utleta nogon wiss mening». Verelius översätter: »Germund och Gerlaug åtte thet hemanet mötet (bodde i motet)⁴ och en son som het Jad. Han drunknade i simmande. Sedan tå ... Tå fingo the ... och lefde hon alt hijt. Thå fick hon Ragnfast i Snutestad; han do, och sonen sedan; och modren kom till att ärfwa sonen. Thärefter fick hon Erik till man, och blef hon sedan död. Tå kom Gerlaug till att ärfwa sin dotter Inga. Thorbiörn Skalld ristade Runerna».

Joh. Hadorph lämnar (1680), på grundval av sin egen undersökning av inskriften, följande uttydning: »Germund och Kairin giffte sig til hopa, och fingo en Son, men han drunknade i Sundet, sedan ta Fraidrik ... ta fingo tär Barn ... men hon lefde alt hijt ... hon fick Ragnfaster i Snutestad, tå wart han döder och Son sedan (som heet) Ingo, ther kom hon til Sönernas Arfwe, sedan fick hon Erik, tå wart hon död, ther kom Gerlack til sin Dotters Ingas Arff. Torbiörn Runediktare uttritade runerne».

Peringskiöld ägnar inskriften en utförlig behandling: »Wid Hillershögs Kyrkeby straxt hoos Siöstranden på Färingsöön eller Swartsiölandet, är en härlig och widlyftig Runeritning af 5 alnars bredd, men 13 alnars omkretz, uthi hårda hällebärgen inhuggen, hwilken ålder och obetänkte menniskior til några ord särdeles på öfwersta ormryggen uthspiäkt hafwa, doch så att det af dess föregående och föllande mening lätteligen upfyllas kan, för hwilken ordsak iag och nyligen i förledne åhr sielfwa Monumentet in Originali noga besichtigat hafver, och således, af åtskillige tecken till öfre eller undre delarne af runstafwarne eller dess twärstrek, igenfunnit hehla öfwerskriftens gambla innehåll. Den raden som uthi Texten innom sine strek (: :) innesluthen är, hafwer iag efter rummets tillåtelse supplerat af meningen och halfwa i begynnelsen och ändan qwarstående ordens anledning, det öfrige är för friska ögon på sielfwa bärgritningen klarligen att affatta». Peringskiöld uttrycker sig ganska oklart. I själva verket har han, på sitt exemplar av Hadorphs och Leitz' träsnitt, gjort två verkliga rättelser: har har rättat 85 **u** till **a** och 180 **k** till **m**. Däremot har han felaktigt ändrat 109—113 **ar ain** till **ir han**. För öfrigt har han endast gissningsvis supplerat inskriften, på sådana ställen där den är absolut oläslig och förstörd: 17—24 **kairinbuku** »Gairin bugu» (Geirrun bodde), 70—91 **pair · hun · kuprik · hafpi · putur · hun · fik · kairmunt · pinsa** (dör hon. Götrik hade en dotter, hon fick till make denne Germund), 106—113 **pa · pair han** (då dör han), 125—128 **inka · hun**. Hans tolkning av den »fullständiga» inskriften är följande: »Märk och läs det! Geirmunder och Geirrun bodde på Maytuma (Motum), thå fingo the en Son Odd, han drunknade i Sundet, sedan döör hon; och Götrik hade en dotter som blef giffit med denna Germund; thå aflade the Barn, och thå döör han, men hon lefde (Enkia) alt härtil, och hennes dotter Inga hon fik Ragnfaster i Snutestad; thå wart han döder och Sonen sedan, och Modren kom till att ärfwa sin Son, sedan fick hon Erik till

¹ **in sunta**. I bättre formulering och med någon ändring återges »Buræi latinske Version» av P. Dijkman sålunda: »Geirmundus & Geirlaug integra virginitate conjugium inierunt, filiumque Jatun procrearunt. Is natando periit ...»

² **lifpi · hun · hit**.

³ Samma uppgift går igen hos P. Dijkman, *Historiske Anmærckninger* (1723).

⁴ **rapu ... maytumi**.

Man, thå wart hon döod, och thär kom Gerlög till sin dotters Ingas arf. Thorbiörn Skald ut-ritade Runerna». Hur Peringskiöld har uppfattat inskriftens innehåll framgår av följande tilllägg: »I anledning af denna härliga, uthi konung Håkan Rings tijdh för 1300 åhr sedan i Seculo quarto af Thorbiörn Skald sammanskrefne Steen Crönika, är Slächt och Arfslinien således sammanhängande.

Geirmund på Motuma eller Mote

ägde till husfruer

1^a *Geiruna*, som dödde efter sin Sons olyckeliga död.

2da *Geirlög Göthrikz* dotter, som efter sin mans död lefde Enkia, bekommandes sin dotters för sin död förvärfvade arf; Ty

1. *Odd*, Germunds son med *Geiruna* aflader, drunkna i Sundet.

2. *Inga* Germunds och Gerlögas dotter, ägde
1° *Ragnfaster* i Snutestad som för sin död lemnade sin hustru en Son med all sin egendom.

2° *Erik*, lefde barnlös efter sin hustru

1. N . . . , Ragnfasters son, han dödde efter fadren och ärfdes af Modren.»

Att Hillersjö-inskriften härrör från »Håkan Rings tijdh» har Peringskiöld förmodligen slutit därav, att den torde vara samtidig med Hovgårdsstenen (U 11). På ett inklistrat blad har han tillagt denna anteckning: »Jag sade detta Þurbiörn Skalds Runeberg vara uthuggit i d. 4. secel. Att Þurbiörn Skalt lefwat den tiden Christendomen först begynte inrotas i Swerige, kan slutas af den i Bro Skepslag i Bro wapnhus befintlige Runesten, så lydande: Sigrud lit raisa stain eftir Kara buanta sin, Gud hialpi ant hans, Þurbiurn Skalt hiuk runar.» Sedan Peringskiöld anförde tidigare tolkningarna, Bureus', Verelius' och Hadorphs, slutar han: »Af hwilka fyra särskilda uttydningar, Läsaren hafwer sin frihet uthwällia det honom behagar; att iag nogot gått ifrån förenämde höglärde Mäns fattade mening, hafwer endeles sielfwa original Monumentets klarare befundne inscription, samt gambla Språketz rätta förstånd gifwit mig orsak till.»

Brocman anför, egendomligt nog, Peringskiölds supplerade inskriftstext utan vidare anmärkningar. Han börjar sin tolkning: »Germund och Karin bygde Mödhem (eller Hemanet Mötet)». I fortsättningen finnas emellertid ett par förbättringar: 45—46 **ap** översätter han »men» (och namnet på Germunds och Gerlögs son försvinner alltså); 122—124 **hit** »het» (»Då fingo de Barn; af hwilka det, som lefde, het Inga»).

Liljegren återvänder till läsningen i *Bautil*. Han avstår från att tolka **mautumi**. Han är den förste som riktigt översätter r. 47—69: han (fadern) drunknade och sonen dog sedan.

Stephens har använt Bureus' läsning av inskriften och därför på ett par punkter nått längre i tolkningen: r. 106—126 »and-that-may (maid, girl) one (alone) lived. Heo (she) hight (was called) Inga»; r. 178—199 »in (but) the mother came at her son's arv (inherited her son).»

Redan Bureus och efter honom Hadorph hade riktigt uppfattat 25—31 **maytumi** som en form av ordet 'mödom', virginitas. Men detta förlöjligas, märkligt nog, av den annars så omdömesgille O. Celsius (»nomen pagi *Mautumi*, Mötom, convertitur ridicule in Mödom, robur virginitatis»); liksom en rad fornforskare alltifrån Verelius förutsatte han här ett ortnamn. Den riktiga tolkningen av inskriftens andra mening (r. 5—31) finnes först hos Brate: »Germund äktade Gerlög som ungmö».

Om formen 1—4 **rapu** *Rað-þu* se U 11 Hovgården. 25—31 **maytumi** skall sannolikt uppfattas *møydomi i*, d. v. s. dat. sg. av *møydomr*, m. (fsv. *mødomber*, isl. *meydómr* 'mödom, jungfrudom, virginitas'), med efterställd preposition *i*. — 45—46 **ap** kan möjligen vara fel för **apan** på grund av det följande **han** (*aðan-(h)ann* har i uttalet blivit *að-ann*); det förutsätter givetvis, att *aðan* från huvudsatsen, dit det ursprungligen hört, ryckts in i bisatsen och blivit trycksvagt. Jfr **apaa** Sö 126 och isl. *áðan* adv. 'förut, tidigare'. »Då fingo de en son tidigare än han drunknade», d. v. s. »då fingo de en son, och han (Germund) drunknade sedan».¹ Jfr isl. *Gerðisk Þorsteinn þar konungr yfir, áðr Skotar sviku hann* (*Islensk fornrit* 4, s. 196). — Verbet *drunkna* (*drukna*) är belagt i ett flertal inskrifter: Sö 39, 83, 318, L 553 Näsby, Odensala sn, och en nyfunnen inskrift från Vallentuna kyrka, L 1406 Nöre, Dalums sn (Västergötland). — 58—59, 106—107 och 178—179 **in en**, fsv. *æn*, isl. *en* 'och; men'. — 108—110 **mar mar**, fsv. fda. *mar*, *mø*, isl. *mær*. Jfr Dynnastenen (Hadeland, Norge): **su uas mar hanarst o hapalanti**. Ack.-formen förekommer U 169 **uku+my ungu møy**, stamformen *møy-* i den nyss omnämnda sammansättningen *møydomr*. Ett kvinnonamn *Mar*, ack. *Møy* förekommer sannolikt L 87 **almhi at Møy(?)**. — 111—113 **ain æin** är antingen rent räkneord 'en, en enda' eller adjektiv 'ensam, allena'. — 114—118 **lifpi** har här betydelsen 'levde kvar, förblev i livet'. — 180—199 **mopir kuam×at sunar·arfi**, 230—251 **kuam·gairlauk at arfi·inku**; jfr U 73 **hon kam·þeira×at arfi·in þeir×brþr·kamu hnaa:at·arfi**, L 2010 Vreta, Markims sn **hon·kuam·at·arfi barn·sins**. — Verbet *fa* 'få' kan ha både ett maskulint och ett feminint subjekt; det kan betyda både 'få till hustru' och 'få till man'. Å ena sidan 5—24 **kairmuntr - ik·kair[I]a[uk]** och 127—140 **ha...fik raknfastr**, å andra sidan 70—83 **þa+fik þu - - - þrik** och 200—212 **þa·flik hun·airik**.

Vad som har stått på det skadade stället av ristningen, efter 84—86 **ha -** (omkring 25 runor), kan tyvärr icke med någon säkerhet suppleras. Brate förmodar: »Sedan äktade hon (Gu)drik i sorgen(?). (Han ägde) denna (gård)(?).» Suppleringen 84—86 **ha[rm]...** 'i sorgen' är ytterst osannolik, även ur innehållets synpunkt. **ha -** är troligen pron. 'han' och börjar en ny sats. Före 87—91 **pinsa** har givetvis stått ett maskulint substantiv i sg. ack.; **bu** 'by, gård' är alltså möjligt. Men utrymmet fordrar en utförligare suppling än **ha[n·ati·bu·]pinsa**, även om möjligen det ena rundjurets huvud har gått upp över kantslingan och där tagit en del utrymme i anspråk.

Av namnet *Gæirmundr* finnas f. ö. endast spridda belägg: L 8 Sigtuna och L 66 Sanda, Sko sn, Sö 67, Ög 99 och 193, L 1204 Säby kyrka (Smål.), L 1383 St. Västöl, Tängeneds sn (Västergötl.). Under medeltiden är Germund enligt Lundgren vanligt. — Kvinnonamnet *Gæirlaug* förekommer även L 275 och 276 Norrby, Morkarla sn, och Ög 10, sannolikt även U 38; det är icke belagt från medeltiden. Åtskilliga exempel på *Geirlaug* äro däremot kända från Norge och Island. — 78—83 - - **þrik** kan knappast vara annat än ack. av namnet *Guðrikr*, känt även från L 37 Övergrans kyrka, L 179 Broddebo, Skuttunge sn och L 524 Lunda kyrka. Lundgren upptager ett enstaka belägg från medeltiden. Från Island och Norge är *Guðríkr* känt i några få fall. — Om *Ragnfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Æiríkr* ib. s. 39 f., om *Inga* E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria*, s. 64 f.

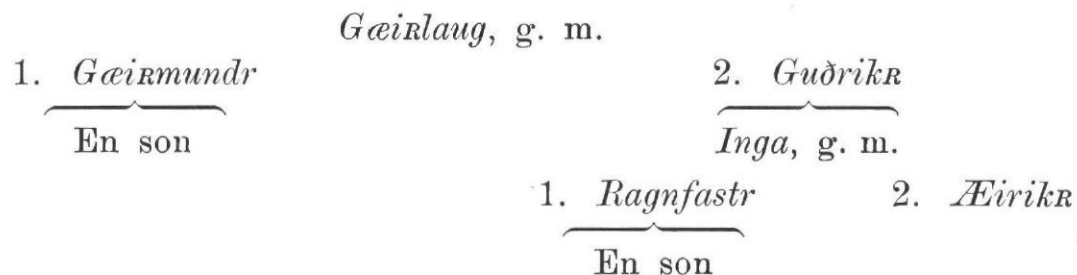
141—152 **i·snutastapum** avser byn Snottsta i Markims sn. *Ragnfastr i Snutastadum* omtalas på tre runstenar, som Inga har låtit resa efter honom hemma på hans fäderneärvda gård Snottsta (L 496—498). Namnet Snottsta innehåller som förled »sannolikt ett vedernamn *Snoti*, som ännu lever som appellativ i nordnorrländska mål med betydelsen 'ljussnopp'.²

¹ Jfr B. Bjerre, *Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd* 2 (1938), s. 321.

² Det är utan tvivel Snottsta i Markims sn, som åsyftas med den gård *Snwtærstad*, som Magnus Ladulås i sitt testamente 1285 skänkte till det då nygrundade fransiskanklostret i Stockholm, där han utväljer sin gravplats (SD 1, s. 656). I ett senare gåvobrev till S:t Klara kloster år 1288 (SD 2, s. 59) bortskänker konung Magnus *Snyterstæ cum coloniis in Wikby et Ekiby ibi adiacentibus*; Viby och Ekeby äro granngårdar till Snottsta. I ett par något yngre brev (1295) skrives namnet *Snytarstad* (SD 2, s. 187) och *Snyterstad* (ib. s. 188). I Registret till SD 1—2 ha dessa ortnamn icke identifierats utan anges blott beteckna platser »vid Stockholm». Alldeles felaktig är lokaliseringen i S. Ambrosianis uppsats *Ekeby och Stockholm* (i: *Samfundet S:t Eriks årsbok* 1931, s. 67 f.).

Þorbiorn skald nämner sig som ristare även på L 626 Roslags-Bro kyrka. Som epitet förekommer *skald* dessutom i en uppländsk inskrift (L 215 Säby, Danmarks sn) och en västgötsk (L 1334 Vid Skaravägen, Eks sn), möjligen också i den defekta L 129 Ängby, Börje sn.

Släktskapen mellan de i Hillersjö-inskriften omtalade personerna ter sig på följande sätt:

Hillersjö-inskriftens största intresse ligger däri, att den är ett arvsdokument och har till uppgift att stödja en viss persons äganderätt till gården Hillersjö. Därför är den också in-
huggen på en fast häll invid gården. Den framställer utförligt arvgången i en av allt att döma mycket säregen släkthistoria.

Som ung blev Gerlög gift med Germund och fick med honom en son. Mannen drunknade, och en tid därefter dog även sonen. Härvid har givetvis sonen ärvt sin far och Gerlög ärvt sin son, ehuru intet direkt därom utsäges i inskriften. Gerlög ingick sedan ett nytt gifte med Gudrik; möjligen var det han som ägde Hillersjö. Gerlög och Gudrik fingo barn, men av dessa levde endast en dotter så länge, att hon fick arvingar. Hon hette Inga. Hon blev gift med Ragnfast i Snottsta, som efter sin fader Sigfast ensam ägde denna gård (L 496). De fingo en son, vars namn dock ej omtalas i inskriften. Förmodligen har Gudrik under tiden dött och dottern Inga tagit arv efter honom. I varje fall dog Germund före Inga, ty annars skulle han och icke Gerlög ha trätt till arvet efter henne. Gerlög satt då som änka på den egendom, som hon genom sin son ärvt efter Germund. Sedan dog den rike Ragnfast i Snottsta, och sonen tog arv efter honom. I fyra inskrifter (L 496—498, 2010) har Inga hedrat sin makes minne. Då hon lät utföra den sista (L 2010), var sonen också död, och Inga meddelar, att hon har kommit till arv efter sitt barn. Samma händelse omtalas även i Hillersjö-inskriften: »Och modern kom till arv efter sin son.» Den rika änkan Inga ingick sedan ett nytt äktenskap med Erik, men detta äktenskap blev barnlöst. Så dog Inga, utan bröstarvingar. Hennes kvarlåtenskap gick då i bakarv till hennes mor, den gamla Gerlög, som överlevt två män och alla sina barn. Erik, Ingas man, blev tydligen utan lott i arvet efter henne. Gerlög lät Torbjörn skald i hällen uthugga en fullständig utredning av hennes arvsrätt, såsom Liljegren anmärker »en bland de äldsta åtkomsthändelser, som något gods i Sverige kan uppvisa».

I denna kedja av arv förekommer enkelt bröstarv tre gånger. Alla tre gångerna finnes endast en bröstarvinge, som sålunda lyfter hela arvet. Då Germund drunknade, tog hans son som enda barnet arvet efter honom, likaså Inga efter sin fader Gudrik och Ragnfasts son efter honom. Upplandslagen stadgar om bröstarv (Ä 11 pr): »Dör bonde och lever barn efter honom, då ärver barnet sin fader, vare sig det är son eller dotter . . . Aldrig kommer bakarv eller annat arv före, så länge någon av bröstarvingar lever.» Likaledes tre gånger förekommer i inskriften bakarv. Då Germunds son dog, tog hans moder Gerlög arvet efter honom; vari det bestod, veta vi icke. Då Ragnfasts son dog, tog hans moder Inga arvet efter honom; däri ingick hela Snottsta. Då sedan Inga dog utan bröstarvingar, tog hennes ännu levande moder Gerlög arvet efter henne; däri ingick såväl Ingas farsarv, sannolikt Hillersjö, som hennes sonsarv, Snottsta. Upplandslagens bestämmelser om bakarv lyda så (Ä 14): »Dör barn och lever efter det fader eller moder och är endera av dem död, då ärve hälften fader eller moder och hälften helsyskon. Dör enda barnet, ärve fader eller moder två tredjedelar och halvsyskon en tredjedel. Finnes ej

helsyskon eller halvsyskon, ärve fader eller moder allt och give ej ut till någon därav.» Ingas andre man, Erik, gifte sig visserligen till två lotter i Ingas bo (Upplandslagen Ä 7 pr), men då äktenskapet blev barnlöst, fick han vid Ingas död endast sin fördel i boet; återstoden gick enligt ärvdabalkens regler till skifte (Ä 10 pr): »Nu skiljas äkta makar åt barnlösa... då skall envar av dem äga sängen efter den andre med allt det som därtill hör, bolster och lakan, huvuddyna och åkläde... Lever man efter sin hustru, skall han först taga undan från skiftet den bästa hästen och vapen, med vilka han kan väl fara till strid, och därtill sina kyrkkläder; icke mera, om ock mera finnes, än nu är sagt. ...Lever mannen efter sin hustru, då skall han hava sin häst och sin sadel, sina vapen och sin säng utom skiftet; och allt det övriga, som de ägde i lösöre, skall gå till skifte, både morgongåva och annan egendom, vare sig mannen dör eller hustrun.» Vad Inga fört med sig i boet vid sitt andra äktenskap gick alltså enligt lagen till skifte inom hennes släkt. Då hon varken hade bröstarringar eller syskon, blev hennes gamla moder Gerlög hennes enda arvinge. I Gerlögs hand samlades sålunda till slut egendom från tre främmande ätter, Germunds, Gudriks och Ragnfasts.

Så vitt vi kunna se, råder fullständig överensstämmelse mellan Upplandslagens arvsregler och den rätt, som enligt Hillersjö-inskriftens uppgifter har tillämpats i Uppland på 1000-talet. Det viktigaste är måhända, vad vi kunna konstatera i fråga om kvinnas arvsrätt. Då man ej fanns inom samma arvsled, inträdde kvinna med full arvsrätt. Då son ej fanns, tog dottern hela arvet i fråga om bröst arv, då fader ej fanns, tog moder hela arvet i fråga om bakarv.

Jfr de med avseende på innehållet likartade inskrifterna på Hansta-stenarna, U 72 och 73.

Torbjörn skald har, såsom nämnt, huggit runorna även på en runsten vid Roslags-Bro kyrka (L 626). Ornamentiken är mycket olikartad; Hillersjö-inskriften har **r** i trycksvag stavelse efter vokal: **mopir**, **sinar**, **runar**, Roslags-Bro-inskriften **r**: **eftir**, **runar**; Hillersjö-inskriften använder som skiljetecken **·** eller **:**, Roslags-Bro-inskriften **×**. Om ej den uttryckliga uppgiften finnes, skulle säkerligen ingen ha kommit på den idén att föra dessa båda inskrifter till samme mästare. En ristare Torbjörn nämner sig ytterligare på en runsten i Färentuna hd (U 37), en i Sollentuna hd (U 70) och två i Sigtuna (*UFT* h. 26, s. 8, 9). Att Torbjörn på U 37 är identisk med Torbjörn skald på L 626 Roslags-Bro kyrka, är sannolikt på grund av den likartade orneringen. U 37 använder **r**-runan i **eftir** och **runar**; däremot som skiljetecken **+**. Möjligen kan man också på grund av likhet i utsirningen tillskriva Torbjörn skald den fragmentariskt bevarade runstenen U 70. Däremot förefaller det mycket ovisst, huruvida han är identisk med den Torbjörn, som har ristat de båda både i ornamentik och i runornas bruk starkt avvikande Sigtuna-stenarna. Till samme ristare som Sigtuna-stenarna för Brate några andra ristningar, bland dem U 19 Älby, Ekerö sn.

Hillersjö-ristningen är i varje fall yngre än de runstenar i Markims sn, som Inga, medan hon ännu levde, har låtit resa till minne av sin make Ragnfast. Åtminstone tre av dessa (L 496—498) äro sannolikt ristade av Fot eller en Fot nära stående ristare.

Ordet *skald* har i de svenska runinskrifterna givetvis samma innebörd som i den isländska litteraturen, d. v. s. utövare av skaldekonst, diktare. Huru den diktning som avses har varit beskaffad, till innehåll och form, är däremot mera ovisst. I Norge upphörde skaldepoesien i gamla former redan med 900-talets slut, och islänningarna blevo ensamma bärare av den poetiska traditionen. Skall man våga tro, att skaldekonsten i fornnordiska former levat längre kvar i det mera avlägsna Sverige? Omöjligt är det icke, men vi kunna icke sluta därtill allenast av förekomsten av ordet *skald* på svenska runstenar. Två omständigheter äro emellertid av intresse: den ena, att den svenske skalden Torbjörn var runkunnig och tillkallades, då det gällde att utföra Upplands längsta kända inskrift. Den andra, att han var kristen. På runstenen vid Roslags-Bro kyrka (och likaså på den vid Galgbacken, U 37) har han tillagt den kristna önskeformeln för den dödes själ: »Gud hjälpe hans ande».

30. Kvarsta, Hilleshögs sn.

Pl. 16, 17.

Litteratur: B 292, L 344, D 2: 61. J. Bureus, F a 6 s. 85 n:r 182 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 189, F a 1 s. 47; J. Hadorph, Färentuna Häradz Runestentar (1680), n:r 14; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 235; O. Celsius, SR 1, s. 14, Runæ Medelpadicæ (1726) s. 8; J. E. Arenius, De Antiquitatibus Insulæ Feringsöensis (diss., 1751), s. 14; V. Dahlgren, Färentuna härad, 1851 (ATA), s. 11 f.; UFT 2 (1872), s. 29; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Leitz, träsnitt (hos Hadorph a. a., Peringskiöld a. a. och B 292); Dybeck a. a.; Brate 1901 (ATA).

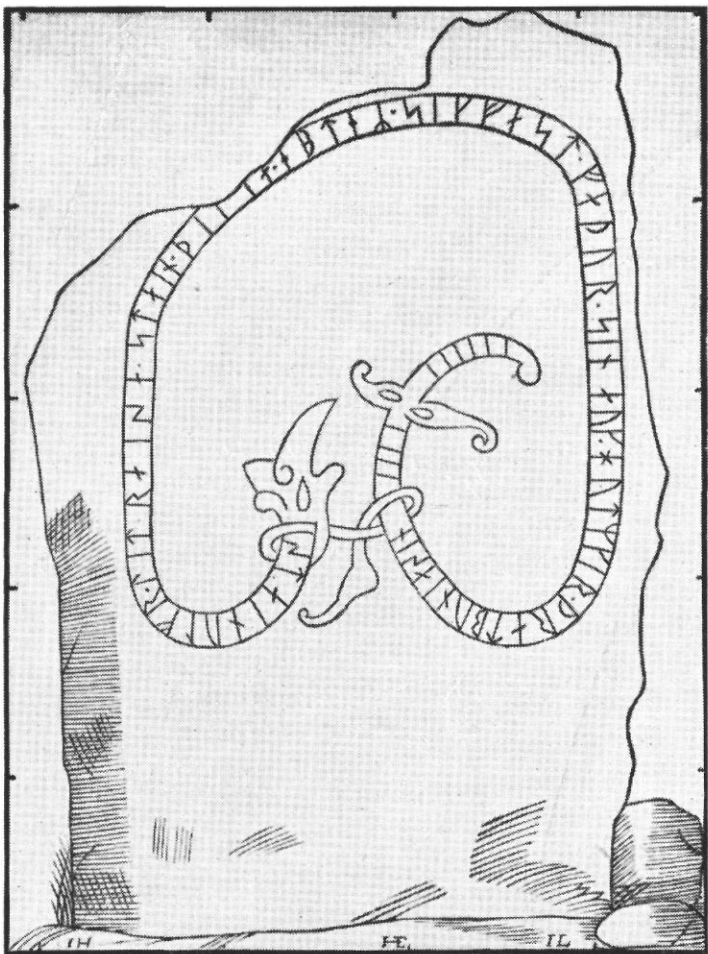

Fig. 23. U 30. Kvarsta, Hilleshögs sn. Efter B 292.

Runstenen, en stor, tillbakalutande häll, står i en skogbeväxt hage, tillhörig Kvarsta, på gränsen till Vifärna, omkring 200 m. Ö om landsvägen Svartsjö—Färentuna kyrka. Ristningen är vänd mot S. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Södertelge» (i beskrivningen anges platsen: »något N om torpet Paradiset»).

Bureus, som undersökt stenen den 16 jan. 1607, anger som plats: »Vijfärna i Hillesjö». Hadorph: »Qwarstadz Engebacka»; Peringskiöld: »Quarstad Engsbacke»; likaså *Bautil*.

Om stenen har Brate antecknat följande sägen: »Två jättinnor, Hilla och Färna, skulle bygga var sin kyrka. Hilla tog till sin kyrka (Hilleshög) mindre och blev först färdig. Då blev Färna ond, tog ett hårstrå och lade Kvarsta-stenen i och slungade den mot Hilleshögs kyrka. Men den kom icke längre än dit, där den nu står.» Hadorph anmärker, att Hilleshögs sn »har sitt namn aff en Furstelig Person, som ligger i högen wid Kyrkian der Klockstapeln på står».

Gnejs. Stenens höjd 2,85 m.; bredd 2 m., ristningens höjd 1,65 m., bredd 1,63 m. Ristningen är djupt huggen och stort sett väl bevarad.

Inskrift:

stainulfr lit raisa · stain þa - - a ebtir · sikfast · fapur sin auk hulmkirþr at bunta sin kup - - - b -

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75

sal hans

80 85

Stæinulfr let ræisa stæin þe[nns]a æptir Sigfast, faður sinn, ok Holmgærðr at bonda sinn. Guð [hialpi] sal hans.

»Stenulv lät resa denna sten efter Sigfast, sin fader, och Holmgård efter sin make. Gud hjälpe hans själ.»

Till läsningen: Inskriften har få skiljetecken, ett efter 13—17 **raisa**, ett efter 28—32 **ebtir**, ett efter 33—39 **sikfast**, möjligen också ett efter 1—9 **stainulfr**. Övriga i *Bautil* och hos Dybeck utsatta sk finnas icke. Tydligt stunget är 28 **e**; däremot icke stungna 11, 46, 56 och 68 **i**, 35, 55 och 70 **k**. Vid runorna 26—27 är ett stycke av stenen bortfallet (redan hos Bureus). 24 **a** kan ej sägas vara fullt säkert; 27 **a** är däremot tydligt. 70—72 **kup** fullt tydligt. Av det följande ordet äro endast hst tydliga; svagt synes bst i 77 **b**. Alla runorna i 79—85 **sal hans** äro